



Brodat en un mantó negre de seda de la mèdiu de Cabrils Josefa Tolrà (1956) / ASSOCIACIÓ JOSEFA TOLRÀ

## Creadores, sanadores i mèdiams

Una exposició al museu d'art modern i contemporani Es Baluard de Palma ens descobreix l'espiritisme emancipador de disset dones d'arreu del món, entre elles la maresmenca Josefa Tolrà

Sagar Malé | @La\_Directa

**L'**alliberament del patriarcat no s'esdevé sols en l'espai públic. També s'ha donat en un lloc central de la microhistòria de les dones: l'espai domèstic. Pilar Bonet, comissària de l'exposició "Alma. Mèdiams i visionàries", que té lloc a Es Baluard de Palma, ho diu quan parla de les disset dones que en formen part: "Jo he partit de l'experiència vital d'aquestes dones i no de la seva adscripció al món de l'art, cosa que no és difícil, ja que les seves biografies són tràgiques. Van estar, no a la primera línia de combat de les guerres mundials, sinó a la rereguarda, a casa. Han viscut pèrdues, dolors o pobresa, i la seva activitat creativa, sense pretensions, va ser la seva forma d'establir noves relacions amb l'entorn com a sanadores. La Josefa Tolrà, per exemple, mai va sortir de casa seva, però la gent l'anava a veure. Ella compartia aquestes habilitats que tenia com a sanadora i a la vegada se socialitzava dins de l'espai domèstic, ja que l'esfera pública també pot ser l'espai de la casa".

Els dibuixos i les pintures -fins i tot els brodats- d'aquestes dones nascudes abans de 1918, que patiren els efectes tràgics de moments convulsos de la primera meitat del segle XX, tenen

com a eix en comú la recerca de la veu interior de les autores per reparar la seva ànima. Elles també ajudaven a la sanació de la gent del seu entorn. La seva activitat creadora no cercava els circuits artístics, ja que, de fet, poques van arribar a exposar. No cercaven la retribució econòmica, ja que, sovint, regalaven les seves obres. Cercaven les seves cures i les dels altres com a mèdiams inspirades per l'espiritisme, una filosofia desenvolupada a finals del segle XIX que se surt del discurs espiritual hegemònic, jeràrquic i dogmàtic, i cercava un diàleg directe amb els esperits i amb la seva veu interior: comunicació no sensorial, inconscient, pluralitat de mons habitats...

La recerca de Bonet, que és la base d'aquesta exposició, apunta a conclusions autènticament transformadores: se centra en les formes d'emancipació de les dones dins d'espais encara poc explorats pels estudis de gènere, com el domèstic. Les activitats espirituals són vistes com a formes d'emancipació i sanació, i destapa l'existència de discursos hegemònics i heteropatriarcal, fins i tot en les avantguardes artístiques, que anul·len que hi ha altres maneres de crear.

"Aquestes dones ens donen eines per repensar el feminisme. No és que fossin feministes des de la militància, però »



» la seva experiència acaba generant una forma d'alliberar-se i una forma de creativitat amb molt de potencial emancipador. A nosaltres, dones feministes actuals, ens ha d'interessar molt, ja que ens sentim identificades amb un desengany i una necessitat. Ens podem reflectir en la labor creativa d'aquestes dones, que les reconfortava interiorment, i que intercanviaven, no com a ambició econòmica sinó com a bé comú, ja que elles no se sentien autores d'obres d'art. Hi ha una urgència des del nou cicle del feminisme de viure l'espai interior, de recuperar l'espai domèstic. És una forma d'emancipació. Perdem cada cop més la capacitat de viure l'espai domèstic com a espai alliberat i emancipador”, reflexiona Bonet.

El fet de trobar, en un entorn tan proper (Josefa Tolrà, per exemple, és de Cabriils), activitats creadores fetes per dones que no van passar per l'acadèmia i que generaven nous discursos creatius dins l'àmbit privat és per Bonet una troballa de significació política: “Això em semblava brutal i no ho trobava una troballa per a la història de l'art: ho trobava una troballa política. Donava vigor a una cosa que el patriarcat havia anul·lat, per qui el coneixement està a l'acadèmia científica i les dones estan amputades en el reconeixement dels seus valors. Això és poètic i també és polític”.

### La sanació com a progrés

Entre 1941 i 1959, Josefa Tolrà (*la Pepeta*) va desenvolupar una preciosa obra personal amb dibuixos, textos i brodats creats des de la pura intuïció, sense bagatge artístic i des d'una necessitat inicial de guarir el dolor propi sense ni tan sols sortir de casa -rarament sortia del seu domicili o del seu poble. Això la va portar a desenvolupar el seu potencial com a mitjà, veure les aures de les persones i comunicar-se amb els esperits -que ella anomenava *forces fluidiques*. Influïda per l'espiritisme, dibuixava guiada pels esperits (“Un ésser de llum guia la meua mà”, escrivia), i ajudava a la sanació espiritual de les persones que la rodejaven, que cada cop la visitaven més, i fins i tot els regalava els seus dibuixos. Ella no dibuixava per ser reconeguda com a artista, sinó per guarir i ser guarida. Mai va ser una personalitat excèntrica o desequilibrada, sinó una afable dona que compartia generosament el seu poder com a mitjà al seu espai domèstic.

“Vaig saber que la Josefa era espiritista per un senyor de Barcelona que va escriure una carta al director a *La Vanguardia* quan es va fer l'exposició, i em va explicar que un parent seu, en Jordi Galvany, la va introduir a l'espiritisme i als grups que es reunien a Horta. Després, una parella que va visitar la inauguració de l'exposició va dir que eren del grup de teosofia de Mataró i que anaven a veure-la. Penso que abans d'entrar en la depressió per la mort dels seus fills, ella no devia saber res de l'espiritisme. Però a partir d'un moment va manifestar que tenia por, que no volia estar sola a casa, ja que hi veia gent. El



Josefa Tolrà  
brodant a  
la seva casa  
de Cabriils  
/ ASSOCIACIÓ  
JOSEFA TOLRÀ

“Mai va ser una personalitat excèntrica o desequilibrada, sinó una afable dona que compartia generosament el seu poder”, explica la comissària Pilar Bonet

seu parent va anar a ajudar-la i li va dir que les veus que sentia devien ser els esperits de gent que havia mort i volia connectar amb ella, ja que era una persona amb una sensibilitat molt especial i entrava en la freqüència dels seus missatges, i li demanaven que fes de medidora mecànica. Això ho va fer, i va començar a dibuixar i escriure molt ràpidament la transmissió dels missatges”, explica Pilar Bonet.

“*La Pepeta* va estudiar fins als deu anys, no era analfabeta. Quan llegia coses que *la Pepeta* escrivia a les seves llibretes jo ja pensava que era espiritista: ella signa sovint com a mitjà, i fa títols on diu que els dibuixos són fets per transmissió mecànica dels esperits, parla de planetes, etc. Una senyora de Cabriils utilitza aquesta paraula per alguna cosa, és evident”, afegeix.

Pilar Bonet porta molts anys en l'art contemporani. És doctora i professora de les universitats de Barcelona i Ramon Llull, i crítica i curadora d'innombrables exposicions. Però va ser la troballa de les creacions de Josefa Tolrà a la localitat propera de Cabriils la que revolucionà els seus plantejaments artístics i de gènere, i es va centrar intensament en l'estudi d'aquesta mitjà. Fins i tot ha fundat una associació amb el seu nom i va idear l'exposició “Josefa Tolrà. Mitjà i artista”, que es va exhibir a Can Palauet de Mataró el 2014.

A més es va dedicar a la recerca de casos similars per tota Europa d'artistes mitjans i espiritistes que no han entrat al discurs hegemònic de l'art, que és el que constitueix el contingut de l'exposició “Alma. Mitjans i visionàries”. En un whatsapp





Dibuix 'La gran teòsofa' de Josefa Tolrà, al Museu del Prado / ASSOCIACIÓ JOSEFA TOLRÀ

intercanviat per la redacció d'aquest article m'ho deixa ben clar: "Jo treballa dones a l'ombra". Aquestes dones a l'ombra són: Julia Aguilar, Aloïse Corbaz, Käthe Fischer, Madge Gill, Mary Frances Heaton, Margarethe Held, Gertrude Honzatko-Mediz, Nina Karasek, Emma Kunz, Cecilie Marková, Hélène Reimann, Jane Ruffié, Clara Schuff, Hélène Smith, Agatha Wojchiechowsky, Anna Zemánková i, és clar, Josefa Tolrà. "L'espiritisme connecta amb el cristianisme de base i amb el socialisme utòpic, i això no m'ho explicaven a la universitat. Són dones que han perdut fills i persones estimades molt properes pel període de guerres que van viure, i coincideix que en aquell moment arriba una filosofia per llibres, per la creació de grups", detalla la comissària.

"Moltes d'elles opten per la pobresa com a via de llibertat. Es dediquen a la part creativa i com aquesta ajuda als altres per mitjà de l'espiritisme. L'espiritisme es basa que el progrés es basa en la caritat, i aquesta és entesa com que tot és comú. Els dibuixos mai els venen, no són productes ni de vanitat ni d'ambició econòmica. Precisament m'interessa molt això: quin tipus de vincle generen amb aquest procés de treball que els ocupa hores i hores de la nit, acaben exhaustes, treballen molt sense necessàriament rendiment. Fan un treball constant, laboren constantment, fan néixer, renéixer, contemplen els cicles... No necessàriament amb

## Se les ha vist com a fenòmens del surrealisme, l'art brut o l'expressionisme i no com a transmissores de sabers invisibles i generoses sanadores de l'esperit

passió, sinó que laboren com qui treballa el camp, en una activitat d'acompanyament constant", afegeix Bonet.

### Creadores sense hegemonia

Aquestes dones, malgrat el seu anonim i sense voluntat d'exposar ni de cobrar per les seves creacions, o fins i tot no considerant-se ni artistes, a vegades van ser *descobertes* pel món artístic. Això va passar amb *la Pepeta*, que va arribar a exposar a Barcelona. De fet, abans de l'exposició a Mataró, l'associació ACM va muntar unes jornades artístiques el 1998 on va acudir el reconegut Joan Brossa. Aquest va fer que a la comarca del Maresme es redescobris *la Pepeta* i la seva fascinant personalitat i obra, amb pensaments com "La pintura és Natura però no oblidis que tu també ets Natura". Es conserva un vídeo (consultable al web [acm-art.net](http://acm-art.net) i inclòs a l'exposició), on el poeta ens descriu la seva experiència amb *la Pepeta*.

Va ser l'inici de la recerca de Pilar Bonet d'unes expressions creatives que superen els discursos hegemònics de l'art contemporani teledirigits per l'acadèmia, amb la qual és molt crítica: "Jo tinc una formació molt reglada dins del món de l'acadèmia de l'art, però que em va servir per saber què m'agrada i què no. No m'he integrat mai en aquesta estructura *militar* del departament d'art perquè quan agafen un tema, com que l'han d'encasellar molt, el maten: com abordar-ho, metodologies per entomar-ho, posar-ho en relació amb altres moviments. Així, aquestes dones les col·loquen ràpidament en l'expressionisme. Un exemple que no vaig incloure en la selecció és Unica Zurn, una pintora que va caure en la teranyina del patriarcat surrealista i la van anul·lar. Sempre parlaven d'ella com 'la parella de Hans Bellmer', però es pot rescatar per si sola, no cal encaixar-la dins la història del surrealisme".

Aquest mateix fet, el d'un discurs anul·lador que fagocita tot coneixement dins la cotilla de les avantguardes hegemòniques, ha passat amb *la Pepeta*, i de fet amb totes les artistes d'aquesta exposició. Se les ha vist com a fenòmens derivats del surrealisme, l'art brut o l'expressionisme i no com a transmissores de sabers invisibles i generoses sanadores de l'esperit, actuant des de la humilitat i, en molts casos, revolucionant el seu espai domèstic, ja que aquest espai no està tipificat per l'acadèmia. ●

**CUINA DE BARRI**  
 Terra d'essència  
 ESMORZARS  
 MENÚ AL MIGDIA  
 CARTA DE NIT  
 OPCIO VEGETARIANA  
 BEGudes DE LA TERRA  
 CERVESES ARTESANES  
 CULTURA POPULAR  
 C/PREMIÀ 20. BAIXOS. 08014  
 SANTS. PAISOS CATALANS  
 93 422 16 13 WWW.TDK.CAT

**productes de la terra!**  
 El portal de venda de productes dels PPCC  
 www.productesdelaterra.cat

**Molí de Gósol**  
 Refugi de muntanya  
 www.molidegosol.com

**FES-NOS CRÉIXER**  
 SUBSCRIPCIÓ CONJUNTA  
**LA REPARTIDORA** + **CALIU**  
 LLIBRERIA ASSOCIATIVA ESPAI EDITORIAL  
 larepartidora.org facebook.com/larepartidora.valencia  
 facebook.com/Caliu-Espai-Editorial calineditorialblog.wordpress.com/  
 PER NOMÉS 65€ AL CURS